

A konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából a Debreceni Egyetem Történelmi Intézetének munkatársai 2014. november 5-7. között tudományos konferenciát szerveztek. A kötet az ott elhangzott előadások többségének írott változatát tartalmazza. A konferencia dátumának választása tudatos volt: a nagy nyugati egyházszakadás felszámolására összehívott XVI. egyetemes zsinatot 1414. november 5-én nyitotta meg Konstanzban XXIII. János pápa. A Debreceni Egyetem Történelmi Intézetében már évek óta folyik Luxemburgi Zsigmondnak és korának kutatása. Egyúttal csatlakozni kívánunk a német történetírás azon projektjéhez („Das Konziljubiläum 2014–2018. 600 Jahre Konstanzer Konzil”), amellyel a zsinatra emlékeznek. A kötet a magyar kutatás egyik hozzájárulása a "Konzilstadt Konstanz" programhoz.

„CAUSA UNIONIS, CAUSA FIDEI, CAUSA REFORMATIONIS IN CAPITE ET MEMBRIS”

„CAUSA UNIONIS, CAUSA FIDEI, CAUSA REFORMATIONIS IN CAPITE ET MEMBRIS”

TANULMÁNYOK A KONSTANZI ZSINAT
600. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

„CAUSA UNIONIS, CAUSA FIDEI, CAUSA REFORMATIONIS
IN CAPITE ET MEMBRIS”

TANULMÁNYOK A KONSTANZI ZSINAT 600. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

„CAUSA UNIONIS,
CAUSA FIDEI, CAUSA
REFORMATIONIS IN
CAPITE ET MEMBRIS”

TANULMÁNYOK A KONSTANZI ZSINAT
600. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

Printart-Press Kft.
Debrecen, 2014

Szerkesztette: Bárány Attila
Pósán László

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

ISBN 978-963-89963-3-6

Felelős kiadó: a Printart-Press Kft. ügyvezetője

Grafikai-nyomdai előkészítés: Szabó Balázs

Nyomdai munkálatok: Printart-Press Kft.

Tartalomjegyzék

Előszó	7
--------------	---

A konstanzi zsinat és Európa

Bárány Attila: <i>A Luxemburg-ház nyugati (angol, francia, burgundi) kapcsolatai 1378 és 1416 között</i>	10
Bubnó Hedvig: <i>Kaszília küldöttsége a konstanzi zsinaton</i>	36
Csukovits Enikő: <i>A konstanzi zsinat, mint könyvtársár és tudományos fórum</i>	52
Györkös Attila: <i>Francia egyházpolitikai törekvések a skizma idején és a konstanzi zsinaton</i>	60
Kiss Gergely: <i>Magyar követség a pisai zsinaton? XII. Gergely és Magyarország kapcsolata 1408-1409-ben</i>	70
Kondor Márta: <i>Magyar király a német trónon: Luxemburgi Zsigmond birodalmi kancelláriája és a királyi tanács (1410-1419)</i>	83
E. Kovács Péter: <i>Imperia az imperiumban</i>	101
Maléth Ágnes: <i>A schisma előidézői? Az avignoni pápaság megítélése a modern magyar történetírásban</i>	117
Orosz István: <i>Európa a konstanzi zsinat korában</i>	129
Pósán László: <i>A Német Lovagrend, a lengyel és a litván állam közötti konfliktus a konstanzi zsinaton</i>	144
Prajda Katalin: <i>A Magyar Királyság és a Firenzei Köztársaság diplomáciai kapcsolatai a Zsigmond-korban</i>	161

Egyház-és jogtörténet

Érszegi Géza: <i>„...az ország szabadságát a konstanzi egyetemes zsinaton eszközül megerősítették, ahogy az a róla kiadott bullában világosan olvasható”</i>	176
Fedeleš Tamás: <i>A Camera Apostolica és a magyar egyházi javadalmak a konciliarizmus időszakában</i>	189
F. Romhányi Beatrix: <i>A konstanzi zsinat és a ferences obszervancia megjelenése Magyarországon</i>	210
Tusor Péter: <i>A konstanzi bulla „alkalmazása”. A magyar királyi főkegyúri jog a 15-16. században</i>	219

Magyarország a konstanzi zsinat idején

Gulyás László Szabolcs: <i>Luxemburgi Zsigmond jobbágyköltözéssel kapcsolatos rendelkezései</i>	242
Gyöngyössy Márton: „Gazdag föld – szegény ország”: magyarországi aranytermelés és aranypénzverés <i>Luxemburgi Zsigmond korában</i>	255
Kordé Zoltán: <i>Hatalmi-politikai viszonyok Erdélyben a konstanzi zsinat korában</i>	269
Sebők Ferenc: <i>A konstanzi zsinat a modern magyar történetírás tükrében</i>	278
C. Tóth Norbert: <i>A király helyettesítése a konstanzi zsinat idején</i>	289

Bárók, főpapok, humanisták, címerek

Árvai Tünde: „ <i>Magnus comes de Hungaria</i> ” – Garai Miklós nádor <i>Nyugat-Európában</i>	316
Bozzay Réka: <i>Magyar diákok egyetemjárása a Luxemburgi Zsigmond korában</i>	328
Gyulai Éva: <i>A Magyar Királyság címere Anjou Renée heraldikai reprezentációjában</i>	341
Jékely Zsombor: <i>Címerkönyvek és címereslevelek: magyar nemesi címerek a konstanzi zsinat idején</i>	355
Kiss Farkas Gábor: <i>Konstanztól Budáig: Pier Paolo Vergerio és a magyar humanizmus</i>	371
Novák Ádám: <i>A sasember fiai. Egy főúri család és familiája Luxemburgi Zsigmond kíséretében</i>	385
Prezenszki Erzsébet: <i>Bajoni István, egy XV. századi humanista főpap életpályája</i>	401
Véber János: <i>Barius Miklós, egy humanista műveltségű főpap a 15. század közepén</i>	414

Hadtörténet, hadszervezet, haditechnika a konstanzi zsinat korában

Fodor Pál: <i>Az oszmán hadszervezet a 15. század első felében</i>	424
B. Szabó János: <i>A huszita hadviselés hatása és adaptációja Kelet-Közép-Európában</i>	432
Veszprémy László: <i>Zsigmond és a husziták küzdelmének első éve. A hadvezér és diplomata konfliktusa</i>	442

Gulyás László Szabolcs

Luxemburgi Zsigmond jobbágycastleöztözéssel kapcsolatos rendelkezései*

A középkori magyar jobbágység költözési szabadságának helyzete, annak hosszabb időintervallumban megfigyelhető alakulása nem tartozik a megfelelően kutatott témák közé. Az elmúlt nagyjából nyolcvan esztendőben Kring Miklós-nak az 1935-ös Századok hasábjain megjelent tanulmánya foglalkozott először összefoglaló jelleggel a kérdéssel. Írása ugyan mára már jócskán elavult, mégis több fontos, a jobbágycastleöztözéshez kapcsolódó problémát tárgyal. Szabó István 1954-ben megjelent munkájában az 1351. évi törvényt vizsgálta, amely során elsősorban a jog szemszögéből közelítette meg a problémát, míg a parasztság történetét elemző monográfiáiban a költözéssel foglalkozó fejezetek rövidek, s a szerző nem foglalta valódi rendszerbe a költözési joggal kapcsolatos, széleskörű ismereteit. Székely György 1953-ban írt, igen adatgazdag tanulmánya a jobbágycastleöztözésről, mint „a paraszti osztályharc egyik formájáról” manapság már nem alkalmazott szemléletben íródott, ráadásul leginkább csak a 14. századi adatokat összegezte. Újabban Solymosi László foglalkozott a témával, amely során bizonyos speciális részkérdéseket – így például a költözési illeték kialakulását, annak összegét, vagy éppen a költözés feltételeit is – tárgyal. Szintén megemlítendő Kubinyi András neve, aki a középkorvégi fővárosba költözésről, annak kevésbé kutatott, társadalomföldrajzi vetületéről írt alapos tanulmányt.¹

¹ *Kring Miklós*: Jobbágységünk szabad költözéséről. Századok 69. (1935) 390–413; *Szabó István*: Az 1351. évi jobbágytörvények. Századok 88. (1954) 497–527; *Uő.*: Tanulmányok a magyar parasztság történetéből. Bp. 1948; *Uő.*: A falurendszer kialakulása Magyarországon. 10–15. század. Bp. 1966. 102–108; *Uő.*: A középkori magyar falu. Bp. 1969; *Székely György*: A jobbágycastleöztözés mint a paraszti harc egyik jellemző formája. In: Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon a 14. században. Szerk. Székely György. Bp. 1953. 192–212; *Solymosi László*: A jobbágycastleöztözésről szóló határozat helye a költözés gyakorlatában. Agrártörténeti Szemle 14. (1972) 1–40; *Solymosi László*: Költözési illeték a 13–14. századi Magyarországon. In: Scripta manent. Ünnepi tanulmányok a 60. életévet betöltött Gerics József professzor tiszteletére. Szerk. Draskóczy István. Bp. 1994. 95–104; *Kubinyi András*: Paraszatok fővárosba költözése a középkor végén. In: Tanulmányok Budapest középkori történetéről. I–II. köt. Szerk. Kenyeres István, Kis Péter, Sasfi Csaba. Bp. 2009. 571–598. Jömagam nemrégiben szintén a jobbágycastleöztözés társadalomföldrajzi vonatkozásaival, valamint a parasztság városba költözésének jogi háttérével foglalkoztam. L. *Gulyás László Szabolcs*: Jobbágycastleöztözés és személynévadás a 16. század eleji Bács és Bodrog megyében. Helynévtörténeti Tanulmányok 6. (2011) 175–195; *Gulyás László Szabolcs*: 15–16. századi parasztságunk városba költözésének jogi háttére és gyakorlata (Eperjes és a jobbágycastleöztözés). In: A város és társadalma. Tanulmányok Bácskai Vera tiszteletére. A Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület 2010. évi, Kőszegen megrendezett konferenciájának kötete. Szerk. H. Németh István, Szívós Erika, Tóth Árpád. Bp. 2011. 113–124.

* A tanulmány a Bolyai János kutatási ösztöndíj támogatásával készült.

A jobbágyköltözés középkori történetének egyik legérdekesebb fejezete Zsigmond uralkodása alatt íródott. Ez ugyanis az a korszak, amelyben – a költözési jog alkalmazása során megszorodó szabálytalanságok miatt – 1351 után először kerül a királyi hatalom érdeklődésének előterébe a parasztság költözési joga. Ez pedig többszöri törvénykezést, költözéssel kapcsolatos királyi kiváltság– és parancslevelet eredményezett.²

A parasztság költözési szabadságára nézve azonban ezt megelőzően, a 13. századtól kezdve is vannak már adataink. A kor hospesekiváltságaiban az Árpád-kor utolsó évszázadától kezdve rendszeresen szerepelt ugyanis a településre történő be- és kiköltözés lehetősége, amelynek egyéb feltételei (a licentia elnyerése, a terragium, a fényes nappal történő költözés, a költözés során a javak sérthetlensége, stb.) is rendre megjelennek ezekben. Azaz a szabad mozgás joga eredendően a hospesszabadságnak (s így a későbbi jobbágyszabadságnak) jelentette az alapvető alkotóelemét. A szabad költözéssel a fentiek tükrében a 13. század folyamán a hospesek, illetve az egyéb, szabad állapotú személyek élhettek, míg a 14. századra a jogilag egységesülő jobbágyság számára állt fenn a feltételek teljesítése után a helyváltoztatás lehetősége.³ Ezeknek a költözést lehetővé tévő jogi elemeknek a részletezésétől ezúttal eltekinthetünk, hiszen többen is foglalkoztak már korábban a kérdéssel, leginkább a 13. és 14. század vonatkozásában.⁴

A 14. századra tehát a paraszt és földesúr közötti jogviszonyban már jól ismert tényezőként jelenik meg a jobbágyköltözés joga. Mivel azonban – mint minden joggal kapcsolatosan – egyre gyakrabban történtek szabálytalanságok az ügyben, mind nagyobb igény mutatkozott rá, hogy a királyi hatalom dekrétális formában is beavatkozzon a földesúr-jobbágy viszonyban ebbe a roppant kényes kérdésébe.

Ha a jobbágyköltözés szabályozásának törvényi előzményeiről beszélünk, a legkorábbi ilyen rendelkezés az 1351. évi dekrétumban történik. Igaz, a korábban 1300 körüli királyi tanácsi határozatnak tekintett libellus is foglalkozott a problémával, de mára már Engel Pálnak köszönhetően jól tudjuk, hogy ez a forrás minden bizonnyal Zsigmond korára, azon belül is leginkább 1401-re datálható, azaz nem az Árpád-kor végi helyzetet dokumentálja. Ez a rendelkezés

² A jobbágyköltözés Zsigmond-korban megfigyelhető sajátosságait – úgy a királyi politika, mint a parasztság mindennapjainak oldaláról – tömören összegzi Mályusz Elemér összefoglaló munkája. *Mályusz Elemér: Zsigmond király uralma Magyarországon*. Bp. 1984. 186–192.

³ *Gulyás L.: Sz.: 15–16. századi parasztságunk i. m. 140–141.*

⁴ *Kring M.: Jobbágyságunk i. m. 400–407; Solymosi L.: A jobbágyköltözésről szóló i. m. 26–27; Solymosi L.: Költözési illeték i. m. 96–99.*

egyébként megengedi a nemesek parasztjainak, hogy a jól ismert feltételeket teljesítve elhagyhassák urukat.⁵

A Nagy Lajos által kibocsátott dekrétum becikkelyezését megelőzően a jobbágyköltözés már egyértelműen élő joggyakorlat, mondhatni szokásjog volt a Magyar Királyságban, alkalmazására – s egyúttal megsértésére – nézve már ekkor több adatunk ismert.⁶ Az 1351. évi törvény ezzel kapcsolatos intézkedései kiválóan mutatják, hogy a költözés ügyében milyen típusú problémákat kellett elsősorban orvosolni.⁷ Azért is fontos erre a visszautalni, mert a szabálytalanságok jellege gyakorlatilag ezután sem változott meg érdemben, és az Anjou-korban megjelent, több tucatnyi oklevéllel dokumentálható anomáliákkal a későbbiekben Zsigmondnak is foglalkoznia kellett.

A dekrétum 16. cikkelye alapján a jobbágyokat erőszakkal, a földesúr engedélye nélkül nem lehetett elköltöztetni.⁸ Megemlítendő még a 18. tc. is, mivel sokáig úgy tartotta a kutatás, hogy ez gyakorlatilag arról szól, hogy a költözést régi vétségekre hivatkozva sem lehetett akadályozni.⁹ Itt valójában – már ha szó szerint vesszük a törvény ezen traktusának szövegét – egyszerűen csak a földesúri joghatóságról van szó, egyetlen olyan megjegyzést sem tesz a dekrétum írója, amely ennek ellenkezőjét támasztaná alá. Korábban Szabó István és Székely György folytatott a kérdéstről némileg parttalan vitát.¹⁰

⁵ Engel Pál: Az „1300 körüli” tanácsi határozat keltezéséhez. In: Magyarország a (nagy)hatalmak erőterében. Tanulmányok Ormos Mária 70. születésnapjára. Szerk. Fischer Ferenc, Majoros István, Vonyó József. Pécs 2000. 125–132; *Decreta Regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1457. Collectionem manuscriptam Francisci Döry additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius Bónis, Vera Bácskai.* (Magyar Országos Levéltár kiadványai II., Forráskiadványok 11.) Bp. 1976. (a továbbiakban: DRH I.) 394–395.: „Item quilibet rusticus seu iobagio alicui nobilis, si voluerit, de possessione domini sui habita licentia et iusto ac consueto suo terragio consueto persoluto ad possessionem alterius nobilis vel alias, quo sibi placuerit, cum omnibus suis rebus libere se causa commorandi transferre valeat.”

⁶ Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár (a továbbiakban DL) 50 932; DL 51 167; Anjou-kori oklevéltár. 1301–1387. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. Praeside Julio Kristó. Adiuvantibus Tiburtio Almási, Ladislao Blazovich, Geisa Érszegi, Francisco Makk, Francisco Piti. I–XV. (1301–1331), XVII. (1333), XIX–XX. (1335–1336), XXII–XXVII. (1338–1343). Szerk. Almási Tibor, Blazovich László, Géczi Lajos, Kőfalvi Tamás, Piti Ferenc, Sebők Ferenc, Tóth Ildikó. Bp.–Szeged, 1990–2007. XIV. 395. sz., stb. Valószínűleg a törvény hiányának eredményeképpen arányait tekintve nagy számban maradtak fenn ebből a korból olyan, a király vagy a megye által kibocsátott költözési engedélyek is, amelyek különféle falvakra vonatkozólag tették lehetővé a parasztság szabad beköltözését. DL 3576., DL 6865., DL 3890., stb.

⁷ Az 1351. december 11-én kibocsátott dekrétum teljes szövegének kiadása: DRH I. 124–140.

⁸ DRH I. 136.: „Nec etiam iobagiones aliquorum regnicolarum nostrorum, ad regiam vel reginalem celsitudinem pertinentes, vel ad ecclesiarum prelatos aut potentes regni nostri attinentes, absque voluntaria permissione dominorum eorundem iobagionum potenter abducantur.” (16. tc.)

⁹ DRH I. 136–137.: „Nichilominus etiam in civitatibus et liberis villis regalibus et reginalibus, prelatorum et baronum ac aliorum nobilium tenutis et possessionibus iobagiones regnicolarum nostrorum pro pristinis factis non possint inpediri, prohiberi seu arestarti in rebus et personis, sed si iidem vulnera lesiones, mortem incendia et alia consimilia enormia perpetrarent manifeste, extunc ex parte eorundem iudicium et iustitia inpendatur, et quilibet querelantes in propriorum dominorum suorum presentia iudicium et iustitiam prosequantur congruentem.” (18. tc.)

¹⁰ Szabó I.: Az 1351. évi jobbágytörvények i. m. 498–505; Székely Gy.: A jobbágyköltözés mint i. m. 208–210.

Mindenesetre már az említett artikus(ok) tiltó hangvétele is figyelemre méltó. Ez alapján pedig a probléma alapján véve kettős volt: gondot okozott, hogy a nemesek más jobbágyát ura engedélye nélkül költöztették el, valamint az is, hogy az úr a jobbágyát a szabad költözési jog ellenére is akadályozni próbálta a birtok elhagyásában. Az akadályozás sokszor nem nyíltan történt, hanem a jobbágy régi valós, vagy koholt vétségeire hivatkozva, azt mintegy ürügyként felhasználva. Nagyon érdekes, hogy a törvény a szabad költözés jogát közvetlen módon nem nyilvánította ki, de erre nem is volt szükség. Mint fentebb említettem, a költözési jog ekkor már teljesen természetes, magától értetődő és magyarázatot nem igénylő dolog volt, csak az ezzel szembe forduló földesúri magatartást kellett szankcionálni.

A fent említett 16. törvénycikkely a dekrétum jól ismert 6. pontjával, a kilenced beszédésének kötelezettségéről szóló intézkedéssel párhuzamba állítva nyeri el az értelmét. A háttérben az ekkor pusztító nagy pestisjárvány, valamint a nápolyi háborúk állnak.¹¹

Az Anjouk korában dekrétum formájában már nem történt több intézkedés az ügyben. A Nagy Lajos uralkodásának korszakából fennmaradt okleveles anyag alapján a szabálysértések továbbra is elterjedtek voltak, és előre vetítették, hogy Zsigmondnak is foglalkoznia kell majd uralkodása során az üggyel.¹² A költözési szabályok megsértése a legtöbb esetben részben elhurcolással, részben a jobbágy visszatartásával valósult meg. A szökés ebben a korszakban a források alapján még meglehetősen ritka, bár azt sem lehet kizárni, hogy a jogtalan elhurcolások mögött sokszor a jobbágy szökési szándéka és a földesúr jogos ellenállása állhatott.

A jobbágyköltözés kapcsán Zsigmond legfontosabb feladata tehát az volt, hogy a költözés ügyében eddig is gyakori és a polgárháborús időszakban még inkább elszaporodó hatalmaskodásoknak úgy vessen gátat, hogy közben mind a három fél, azaz a jobbágy és a régi, valamint az új földesúr érdekeit is figyelembe veszi. Ehhez a királynak több eszköze is volt. Ezek első csoportja a királyi dekrétumokat jelenti, második az ezek betartására felszólító szigorú parancslevelek köre, harmadik részük pedig alapvetően városokhoz vagy falvakhoz kapcsolódik, amelyek lakóinak a szabad költözést sok esetben egyedileg és privilegiális formában is engedélyezte.

¹¹ DRH I. 132; A dekrétum becikkelyezésének – és egyúttal a jobbágyköltözés szabályozásának – okai közül a két legfontosabb a nápolyi hadjáratokban részt vevő köznemesség megjutalmazása, valamint a pestisjárvánnyal kialakuló munkaerőhiány miatti jogsértések orvoslása volt. *Szabó I.*: Az 1351. évi jobbágytörvények i. m.

¹² DL 87 315., DL 41 569., DL 96 439., DL 65 780. stb.

Az uralkodása első szakaszában a témában keletkezett rendelkezések főleg egy eddig kevésbé szabályozott kérdést, a jobbágy jogtalan visszatartásának ügyét kívánták rendezni. 1391. április 28-án kibocsátott oklevelében Zsigmond még csak az erdélyi parasztság számára erősítette meg a költözési jogot. Az utasítás szerint, ha valaki nem engedte eltávozni a jobbágyát, a másik fél, azaz a választott, új földesúr felkereste őt egy vagy két szolgabíró kíséretében, és ha a vizsgálat alapján valóban indokolatlan volt a visszatartás, akkor 10 dénármárka büntetést mértek ki rá. A végrehajtás felügyeletét az oklevél a vajdára bízta.¹³ Az 1391. évi rendelkezés abból a szempontból is jelentős, hogy elsőként bízta meg a megyét a költözés lebonyolításában való részvétellel.

1397. augusztus 3-i, Nagyszombaton kibocsátott oklevelében Zsigmond tovább ment a kérdés rendezésében. Ez a dekrétum már a bevezetője szerint is alapvetően arra törekedett, hogy a földesurak koholt indokok alapján (bírság, collecta, vagy adó ki nem fizetése miatt) ne tarthassák vissza a jobbágyot, ám sokkal részletesebben, négy pontban intézkedik a költözési szabadságról.¹⁴

Elsőként kimondja, hogy a királyi birtokokon lévő településekről a lakók szabadon elköltözhetnek egyházi és világi birtokokra, ahogyan a nem királyi birtokon élők is szabadon beköltözhetnek a királyi uradalmakba. Azaz, alapvetően még csak a királyi birtokokról és birtokokra költözni akarók ügyében tesz engedményt a kérdésben, a költözés feltételeit teljesítők számára. A rendelkezés második és harmadik pontjai szerint pedig, ha a jobbágy bírságpénzben lett elmarasztalva, és azt a földesúr tőle egy hónapon belül nem hajtja be, valamint tartozása és collecta-elmaradása volt és azokat 15 napon belül nem fizettetik ki vele, akkor a fenti módon a távozásban már nem lehetett tovább akadályozni. Ha viszont semmilyen hasonló probléma nem lévén, a paraszt megkapta a távozásra feljogosító licentiát, szabadon elköltözhetett (4. pont).¹⁵

Az ugyanezen évi, temesvári országgyűlés 68. cikkelye lényegében hasonló módon szabályozza a kérdést, mint az eddigiek. Egyrészt, szerepel benne, hogy a jobbágy a terragium megfizetése és a licentia elnyerése után, amennyiben tartozásait 15 napon belül kifizeti, szabadon elmehetett. Tehát nem csak a tartozás beszedése, hanem kifizetése esetében is 15 napot tehetett ki a teljesítés

¹³ Teljes szöveggel közli Zsigmond-kori oklevéltár I–XII. (1387–1425). Szerk. *Mályusz Elemér, Borsa Iván, C. Tóth Norbert, Neumann Tibor, Lakatos Bálint.* (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 1., 3–4., 22., 25., 27., 32., 37., 39., 41., 43., 49., 52.) Bp., 1951–2013. (A továbbiakban ZSO) I. 2003. sz., DL 30742.

¹⁴ DRH I. 154. Az utasítás azok ellen szól, „qui eorum iobagiones in aliorum possessiones commorandi causa accedente volentes variis calumpniis, signanter in birsagiorum ac collectarum seu dationum receptionibus, ut ipsos erga se retinere valerent, super eos inpositis libere abire et pacifice permittere non curarent”.

¹⁵ DRH I. 155.: „habita licentia iustoque terragio et aliis [debitis eorum] solitis expeditis liberam, tutam et omnimodam moraturos se transferendi habeant facultatem, harumstrarum litterarum per vigorem.”

határideje. A földesúr ezután már nem szedhette be, de a jobbágnak is ki kellett ez alatt az idő alatt fizetnie a tartozásait, ha el akart menni. Másrészt újra belefoglalták azt is, hogy a megye felügyeli a költözést, hiszen akadályoztatás esetén a választott földesúr egy szolgabíróval mehetett el a jobbágyért. Ami viszont mindenképpen új információ volt: a dekrétum nem szűkíti le a jogot az ugyanezen évi, korábbi utasításnak megfelelően csupán a királyi birtokokra, hanem az minden nemtelent (*homines ignobiles*), az ország minden jobbágyát megillette.¹⁶ A nagyszombati, augusztus 3-i rendelkezését a király ugyanezen évben, november 9-én még egyszer kibocsátotta a Temes megyei Széphegyről datálva.¹⁷

Ez az augusztusi rendelkezés lesz a minta az 1405. évi dekrétumokban is, amit jól mutat, hogy még a korábbi *corroboratio*s záradék is benne maradt a dekrétum szövegében, tehát az is oklevélből került át szóról szóra a törvénybe.¹⁸ Az 1405. évi április 15-i városi dekrétum 6. pontjában ennek megfelelően a költözést újfent csak a királyi birtokok vonatkozásában említik, valamint a bírságok 30 napon belüli behajtásáról intézkednek. Újdonságot jelent, hogy a Dráván túl lakó jobbágyok esetében a törvény nem érvényesítette ezt a rendelkezést, hanem a régi szokások betartását rendelte el.¹⁹ Ezen a területen a parasztság költözési szabadsága csupán korlátozottabb mértékű lehetett.

Ennél részletesebben nyilatkoznak a kérdéstről az ugyanezen évi országos dekrétum 14–15–16. törvénycikkelyei. A 14. tc. a városi dekrétumban írtak nagy részét (a királyi birtokokkal kapcsolatos költözési engedélyt és a bírságok esetén a 30 napos elévülési időt) szó szerint átveszi, a 15. tc. pedig a tartozásokra vonatkozó 15 napos határidőt említi meg, az 1397. évi mintának megfelelően. A 16. tc. kimondja, hogy ha a jobbágy már elnyerte a szabadságát, a földesúr őt igaztalan vádakkal többé nem zaklathatja, tehát a költözés ezzel lezárultnak tekinthető.²⁰

Az 1407. január 20-i, Kassán kibocsátott jobbágyköltözéssel kapcsolatos oklevél és az 1409. július 26-i, Budán keltezett dekrétum szintén az 1397. évi,

¹⁶ DRH I. 173.: „Interea homines ignobiles habita licentia et iusto terragio ipsorum persoluto usque quindecim dies omnibus debitoribus suis satisfaciendo... transseundi liberam habeant auctoritatem: et si per quempiam non dimitterentur, tunc dominus talium hominum ignobilium, ad quem scilicet illi transsire voluerint, assumpto secum uno ex iudicibus nobilium tales vel eundem hominem ignobilem ad se et suam possessionem... deducendi et asportandi habeat facultatem.”

¹⁷ ZSO I. 5063. sz., DL 52 978.

¹⁸ DRH I. 196.: „harum nostrarum litterarum per vigorem”. Mátyusz E.: Zsigmond király i. m. 187.

¹⁹ Uo.: „Iobagiones autem ultra Drave fluvium residentes huius libertatis privilegio gaudere nolumus, sed potius in suis antiquis consuetudinibus decrevimus permanere.”

²⁰ DRHI. 224–225. Ha a költözés során nem történt semmi rendkívüli, és a jobbágy megkapta a licentiát, akkor őt „in nullo queat dampnificare, aut disturbare presentis scripti et decreti nostri patrocinio mediante.”

négy pontból álló rendelkezést ismétli meg.²¹ Két évtized alatt tehát féltucatnyi alkalommal – sőt, általában ugyanazzal a szövegvariációkkal – rendelkezett Zsigmond a szabad költözés kérdéséről.

Dekretális formában Zsigmond ezután már csak uralkodása végén foglalkozott újra a jobbágyköltözéssel. Az 1435. évi nagy dekrétum 7. cikkelye felsorolja, hogy melyek azok az ügyek, amelyekben soron kívül, a congregatióktól függetlenül is ki lehet a bírságot vetni. Ezek között említik meg a jobbágyköltözéssel kapcsolatos szabálytalanságokat is. A kérdést részletezve a dekrétum előírja, hogy ha a jobbágy kérte és megkapta a költözési engedélyt és kifizette tartozásait, ám a költözésben őt mégis akadályozzák, akkor az ispán és a vele együtt eljáró szolgabírák 3 márka bírságot vethetnek ki a törvénytörő földesúrra. Ha nem kapta meg az engedélyt és a 15 napos határidőn belül erőszakkal mégis elviszik, akkor az őt elhurcoló földesúr fizet szintén 3 márkát az ispán és a szolgabírák felügyeletével.

Az 1435. évi 7. törvénycikk több szempontból is figyelemre méltó: egyrészt, a korábban 10 márkányi bírságpénz a jóval reálisabb 3 márkára csökkent. Valószínűleg – és a nagy számú, visszaélésekre utaló oklevelünk is ezt erősíti meg – korábban sem volt komoly elrettentő ereje a bírságnak, és az is kérdéses, hogy milyen hatékonysággal szedhették be azt. A másik megjegyezni való, hogy a megye szerepe láthatólag tovább erősödött, hiszen a dekrétum 7. pontja az ispán és a szolgabírák kötelezően közös eljárását említi meg. Ennél is fontosabb, hogy a törvény először nevez meg olyan jobbágyokat, akiket nem elhurcoltak, hanem egyértelműen maguk szöktek el.²²

A korszakban utolsó alkalommal az 1437. évi erdélyi események kapcsán találkozunk a jobbágyköltözés szabályozásával, igaz, ez csupán Erdély területére vonatkozik és a gyakorlatban történő megvalósulása is kérdéses. Az 1437. évi két kolozsmonostori egyezmény közül az első (július 6.) a parasztfelkelés egyik okaként a költözés akadályozását nevezi meg és újra a két évvel azelőtti dekrétumnak megfelelően rendelkezik, újfent 3 márkányi bírságpénzt róva ki a jogsértőkre.²³ A második (október 10.) ennél már kevésbé kedvező a parasztság-

²¹ DRH I. 226–229.

²² DRH I. 265. A jobbágy elszökésére vonatkozó rendelkezés: „Si vero iobagio aliquis non obtenta licentia sed furtive ad possessionem alterius recesserit et idem, ad cuius possessionem accesserit, requisitus reddere recusaverit, extunc ad restitutionem ipsius iobagionis fugitivi comes parochialis talem cum birsagio trium marcarum compellere debeat et teneatur.

²³ A július 6-i (DL 26 877.) oklevél vonatkozó szövegrészét közli: *Teleki József*: A Hunyadiak kora Magyarországon. Oklevéltár. I–XII. Pest, 1852–1863. X. 6.: „ut qui voluissent se alias transferre moraturos, etiam spoliati abire non permittentur, ideo ordinassent, ut universi et singuli libere conditionis homines iusto ipsius deposito terragio, suisque debitis persolutis, quocunque maluerint liberam et securam se transferendi habeant facultatem. Si quis autem nobilium tales iobagiones alias ire volentes, calumniare et in eorum rebus

ra nézve, szót sem említ már a 3 márka bírságpénzről, helyett azt ecseteli, hogy ha a jobbágy jogtalanul távozik lakóhelyéről, akkor visszavihetik. Igaz, ezután még 15 napja van arra, hogy a feltételeket teljesítse, s ha így történik, akkor utólag még élhet a költözés jogával. Ha a jobbágy minden feltételnek eleget tett, akkor viszont e rendelkezés szerint sem lehet a költözésben megakadályozni.²⁴

A törvénykezések az államhatalomnak a jobbágyköltözés kapcsán elfoglalt álláspontját mutatják. Sokkal érdekesebb és nehezebben megválaszolható azonban az a kérdés, hogy vajon milyen mértékben mentek át ezek a rendelkezések a gyakorlatba, hivatkoztak-e a dekrétumban foglaltakra az oklevelek és alkalmazták-e a hétköznapiakon az azokban megfogalmazott jogelveket? Szintén kérdéses, hogy vajon mekkora elrettentő erővel rendelkezhettek ezek a dekrétumok a szabályszegőkkel szemben? A jobbágyköltözés jogtalanságai kapcsán ugyanis olyan nagy számban maradtak fenn a Zsigmond-korból perjogi témájú oklevelek, hogy alapvető kétségeket ébresztenek a törvények megfelelő szigorával és s így hatékonyságával szemben.

Úgy tűnik, hogy a becikkelyezett rendelkezéseket a gyakorlatban is rendszeresen alkalmazták. Ez részben annak is köszönhető, hogy sok esetben a már bizonyosan elterjedt joggyakorlatot utólag kodifikálták. Erre gondolhatunk például az először az 1397-ben törvényben rögzített, 15 napos elévülési idővel kapcsolatosan. Már 1390 februárjában van ugyanis adat arra nézve, hogy használták ezt a jogelvet. Zsigmond parancsleveléből megtudjuk, hogy egy Gál nevű jobbágy Vásáriból Köleserre költözött, és mindezt a licentia elnyerése és a terragium letétele nélkül tette, az ország szokásjoga ellenére (*contra consuetudinem regni*). A költözési engedély elnyerése és a költözési illeték megfizetése már korábban is elterjedt jogszokás volt, ennél izgalmasabb azonban, hogy Gál Vásáriban az országban szokásban lévő törvény értelmében (*iuxta consuetudinariam legem regni nostri*) 15 napon belül egy szolgabíró előtt volt köteles elégtételt adni, amely után a feltételek teljesítésével szabadon elköltözhetett.²⁵

damnificare vellet, tunc comes provincialis cum tribus marcis deducere teneatur.

²⁴ Az október 10-i (DL 26 778, Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár, Diplomatikai Fényképgyűjtemény [a továbbiakban DF] 253 796, DF 277 483) oklevél szerint: „Item si aliquis rusticorum seu iobgationum de dominis ipsorum terrestribus minus iuste, non data eis licentia, nec iusto terragio deposito, debitisque suis non persolutis... ad aliena loca se transtulissent moraturos, extunc talem hominem seu rusticum ipse nobilis, de cuius possessione recessisset secundum approbatam huius Regni consuetudinem ad propria reducendi habeat facultatem, et... post reductionem eiusdem iobgationis et redditum, idem iobagio per quindecim dies ibidem, unde indebite recesserat, perseverara et de suis debitis satisfacere debeat, et postmodum si se ad aliena loca transferre voluerit moraturum, habita liventia iustoque terragio deposito et aliis suis debitis persolutis, liberam transeundi habeat facultatem.” stb..Vö. *Demény Lajos*: *Parasztfelkelés Erdélyben. 1437–1438*. Bp. 1987. 130–173.

²⁵ ZSO I. 1357. sz., DF 282 813. Az oklevélből összességében egy még későbbi rendelkezés, a második kolozsmonostori egyezmény ugyanilyen módon eljáró cikkeyle köszön vissza.

Persze egy ilyen konkrét példa sajnos nem túl gyakori. Annál több utalás van viszont korábbi királyi dekrétumra, vagy egyszerűen csak az ország jogszokás-ára. 1407-ben Zsigmond egy jogszerűen költözni akaró, de abban visszatartott jobbágy ügyében írt a somogyi ispánhoz, amelyben felemlgette az ez évi dekrétumot.²⁶

1408-ban megtudjuk, hogy egy bizonyos Miklós tuzséri jobbágy Kalumgal birtokra az ország szokása szerint, a licentia elnyerésével és a terragium lefizetésével költözött át. Ennek ellenére a régi földesura, Tuzséri György számos javát erőszakkal elvette.²⁷ Ugyanebben az évben Zsigmond oklevele szerint Sitkei László fiai jobbágyaikat nem engedték birtokaikról elköltözni, bár azok az engedélyt elnyerték, és a terragiumot valamint a tartozásaikat is megfizették. Ebben az esetben pedig a király dekrétuma értelmében erre meg lenne a lehetőségük.²⁸

Olykor az érintett földesúr mégis kevésbé volt tájékozott azzal kapcsolatosan, hogy egy konkrét esetben milyen jogi lehetőségek vannak, és így szükség volt egy szakértő véleményre is. A Temes megyei Vermes falu kenéze, János 1405-ben emberölés miatti félelmében el akart költözni lakóhelyéről. Földesura, Remetei Péter fia István hajlandó is lett volna elengedni, de mivel nem tudta, hogy ebben az esetben ez mennyire számít szabályos eljárásnak, megkérdezte Temes megyét az ügyben, akik közölték, hogy a kenéz az ügy rendeződéséig nem költözhet el a birtokról.²⁹ Ez az elköltözést ilyen esetben tiltó jogelv máshol is megjelent: 1436-ban a Krassó megyei Örmény falu lakosai a megye utasítása alapján kezességet vállaltak egy jobbágyért bizonyos, nem részletezett ügyben, és a megye erre felszólította a falu lakóit, hogy az ügy lezárultáig senki sem költözhet el a faluból közülük.³⁰

²⁶ ZSO II. 5516. sz.

²⁷ ZSO II. 5917. sz., DL 87 800. A költözés: „habita licentia et iusto terragio deposito aliisque solitis debitis persolutis... iuste et iuxta regni nostri consuetudinem” történt.

²⁸ ZSO II. 6038. sz., DL 42 943.: Az oklevél szerint mivel így rendelkezik „ipsa nostra decreta in eo, ut universi homines populares tam nostri regales, quam aliorum quorumcunque habita licentia depositisque prius iustis eorum terragiis ac aliis debitis”, a jobbágyok szabadon elköltözhetnek.

²⁹ ZSO II. 4004. sz., DL 53 246.: „magister Stephanus filius Petri de Remethe nobis iudem significare curavit in hunc modum: quod quidem kenesus suus Wermes Iohannes nomine homicidio manifeste repertus haberetur, cuius facti vel homicidii pretimore nunc ad dominam relictam Michaelis filii Dan de Dobaz occasione et astutia licentie vellet se transferre et abire, sic liceat eum permittere vel ne requirendo, pro unanimiter pro tribunali consedentes respondimus committentes, ut ipse idem kenesus modo premissio repertus offensio nequeat abire vel discedere donec de comisso maleficio iudicium et iustitiam audiat in loco suo prenotato testimonium presentium mediante.” stb.

³⁰ DL 55 059.: „pro uno iobagione relicte Emerici filii Cheew in Ermen commorantis... tota villa Ermen fideiussor fecisset constituta, ideo nos commissimus quod usque finem ipsius cause nullus ipsorum iobagionum recedendi habeat facultatem”.

A költözéssel kapcsolatos szabályok – mind a dekrétumokban szereplők, mind a csupán a *consuetudo* részét képezők – tehát közismertek voltak, s ha esetleg mégsem, akkor még mindig volt valaki – a megye – amely akár jogi tanácsot is adhatott az ügyben.

Érdemes lenne a különféle, jobbágyköltözéssel kapcsolatos ügýtípusokat is számba venni. Ezekből a két leggyakoribb egyértelműen a költözés akadályozása és az elhurcolás (*abductio*) volt. Ez a két fajta szabálytalanság olyan nagy számban jelenik meg oklevélben, hogy szinte példát hozni is felesleges rájuk. Ha valaki fellapozza a Zsigmond-kori oklevéltár bármelyik kötetét, rövid időn belül bizonyosan belebotlik egy-egy ilyen ügybe.³¹ Voltak azonban a visszaélések között minősített esetek is.

Az egyik ilyen típus például, hogy a költözés feltételeinek eleget tett jobbágyot utólag elfogják, esetleg állatait, terményeit vagy más javait elrabolják, sokszor nyilván azért, hogy így kényszerítsék rá a visszaköltözésre. Persze az sem kizárt, hogy egyszerűen csak bosszúról van szó ebben az esetben.³² Szintén sajátos típusú ügy az, amikor valamely hatalmaskodás vagy fenyegetés miatt választja a jobbágy a szökés, vagy a jogszerű költözés útját. A költözés ilyenkor inkább menekülésnek nevezhető.³³ Emellett arra is van néhány példa, hogy a birtokosztály kapcsán a felek kölcsönösen szabályozzák egymás jobbágyainak költözési jogát is, kijelentve, hogy azt nem akadályozzák, vagy ellenkezőleg, éppen hogy nem költözhetnek át majd a jobbágyok a másik birtokra.³⁴ Érdekes, hogy bár ezek a költözéssel kapcsolatos feltételek széles körben ismertek voltak a középkori Magyar Királyságban, ezeket mégis külön egyességlevelekben rögzítették olykor. Ennek oka az lehet, hogy az elhurcolás általában nem önmagában, hanem két birtokos közötti, kölcsönös és hosszabb időn át tartó, valamint széleskörű eszköztárat felvonultató hatalmaskodások keretein belül történt. Általában az ilyen ellentéteket rendezték ilyen nagyobb volumenű egyességlevelekben, ezért kerülhetett bele a költözés szabályozása is ezekbe.

A tartozások megfizetésének kérdését is komolyan vették. 1420-ban a mindszenti Benedek villicus költözött Egerszegre a feltételek teljesítése nélkül, akit a mezőváros tanácsa ráadásul nem volt hajlandó kiadni földesurának. Megtudjuk, hogy Benedek Rozgonyi István megbízásából beszédte a település *collectáját*, 5 dénármárkát, amellyel urának nem tudott elszámolni, s emellett megőrzés-

³¹ ZSO II. 6836. sz. (1409), ZSO III. 1633. sz. (1412), ZSO IV. 1979. sz. ((1414), ZSO IV. 2136. sz. (1414), DL 59 050. (1425), DL 36 626 (1426), DL 103 574. (1435), DL 106 441. (1437), stb.

³² DL 54 516. (1426), DL 55 099. (1437), stb.

³³ ZSO II. 6660. sz. (1409), ZSO VII. 341. sz. (1419), stb.

³⁴ DL 10 402. (1415), DL 58 992. (1424), stb.

re további pénzösszeg és más értékek is voltak nála, amelyeket szintén nem adott vissza. A király felszólította a kapornaki konventet, hogy vizsgálja ki az ügyet.³⁵

A fenti szerencsés példákkal szemben, a legtöbb esetben azonban csak annyit tudunk meg az oklevelekből, hogy a jobbágyok az engedély birtokában, tartozásaikat és az illetéket lefizetve, költöztek el jogszerűen,³⁶ esetleg ezen feltételek teljesítése nélkül, ami gyakorlatilag szökés volt. Szintén van adat a jobbágyköltözés egy másik jól ismert jellegzetességére is, miszerint a licentiát általában a falu bírása adta ki. 1406-ban két, Kállói Lökös Miklós földesurasága alá tartozó löki jobbágyot, akik már a bíró előtt álltak, de a terragiumot még nem tették le, elhurcolták. Az ügyben az egyik szabolcsi szolgabíró járt el.³⁷

Emellett feltételezhető még egy, a jobbágyköltözés során érvényesített szokás. 1393-ban Ung megye bizonyítja, hogy a Lucska nevű birtokon jogtalan vámhelyet állítottak fel. Az igazán érdekes információ az, hogy a panasz szerint a vámhelyen azokat a jobbágyokat is megvámolják, akik a költözés feltételeit teljesítve más úrhoz mennek. Ezekről 40 dénárt kérnek a vámszedők.³⁸ Úgy látszik, költözéskor a jobbágyok vámmentesen mozoghattak az országban, hiszen a panasz – amely ráadásul a terragium kifizetésére és a licentia elnyerésére is hivatkozik! – oka csakis az lehetett, hogy az ilyen, költöző jobbágyoktól vámot sehol sem lehetett volna behajtani. Ezt igazolhatja egyébként Mátyás 1476. évi oklevele is, amely szerint a Kömlő possessióba költöző jobbágyok a szállított javaik után nem tartoztak vámot fizetni.³⁹

A királyi hatalom kiváltságlevelekkel segíthette leghatékonyabban elő a jobbágyköltözés jogszerű érvényesítését. Az ezzel kapcsolatosan adományozott privilégiumai alapvetően konkrét társadalmi célúak voltak: vagy eddig lakatlan

³⁵ ZSO VII. 1449. sz., DF 282 220.: „ex consensu Stephani de Rozgon cum quinque marcis denariorum de collecta ipsius Luce congregatis, de quibus dicto domino suo dare non potuisset... „ valamint „non habita licentia, nec iusto terragio deposito ad possessionem Egerzegh vocatam se transtulisset moraturi”, sőt, „Michael litteratus iudex et cives de dicta Egerzegh ad propria pristina habitacula” sem engedik őt vissza.

³⁶ Erre a legjobb példa egy 1397. évi, a jobbágyok eperjesi beköltözését engedélyező királyi oklevélből származik. ZSO I. 4711. sz.: („obtentata licentia iustoque terragio et aliis debitis ipsorum persolutis... salvis rebus et bonis ipsorum”).

³⁷ ZSO II. 4926. sz., DL 53 343.: „cum adhuc iidem in presentia villici stabant et neque terragia ipsorum deposuerant... prefatus Petrus [de] Dob cum omnibus rebus ipsorum... quingentis florenis valentibus deduci fecisset” stb.

³⁸ ZSO I. 3121. sz., DF 248669.: „de talibus autem hominibus, qui se habita licentia et iusto suo terragio deposito cum suis rebus et bonis ad possessionem aliorum nobilium transferrent moraturos, quatráginta denarios” kerül behajtásra.

³⁹ DL 17 796.: „ut illi iobagiones et iobagionalis conditionis homines qui de bonis aliorum ad possessionem suam Kemlew vocatam venerunt moraturi, de rebus et bonis ipsorum... tributum nullibi solvere sunt obligati”.

terület benépesítését, vagy egy város megerősítését, esetleg egy természeti, vagy háborús katasztrófa következményeinek orvoslását szolgálták. Okleveleiben sokszor hivatkozik saját, korábbi rendelkezéseire is.

1392-ben Mária királynő engedélyezi, hogy Nagypói László fia János kun kapitány a saját, Nagypó nevű szállására szabad állapotú embereket fogadjon be, az újonnan érkezők pedig azokkal a jogokkal élhessenek, amelyekkel az ország többi nemeseinek jobbágysai is élni szoktak, másrészt pedig hogy ezek a népek ne a kunok bírása alá tartozzanak joghatóság szempontjából, hanem felettük János ítélhessen, mint ahogyan az ország más nemesei is ítélkeznek jobbágaik felett. Egyúttal azt is megparancsolja, hogy a feltételek teljesítése esetén mindenki engedje a jobbágyát az említett birtokra költözni.⁴⁰ 1393-ban Zsigmond Dezső fia Dénes és rokonsága Zala megyei Vatka nevű birtokának benépesítése érdekében dönt úgy, hogy a településre beköltözni akaró minden szabad állapotú embernek (*libere conditiones homines*) 12 év adómentességet biztosít.⁴¹

A király a beköltözési jog biztosítását még komolyabban vette akkor, ha az ügy városokat is érintett. 1397-ben az Eperjesre költözni akaró, a feltételeket teljesítő jobbágyok elengedését írta elő.⁴² Ugyanebben az évben a Túróc vármegyei, Turán mezőváros lakosságának – amelynek lakói az ispán zaklatásai miatt az elköltözésen gondolkodtak – megengedi, hogy Korpona város jogát használják, és a túróci ispánt is eltiltja attól, hogy jogaik ellenére a lakókat háborgassa.⁴³ 1399-ben a dekrétumára visszaulva szólít fel mindenkit, hogy ne akadályozzák a Sopronba költöző jobbágyokat. 1420-ban Kanizsai Istvánt ugyanerre a dekrétumra hivatkozva tiltja el a Sopronba költözők akadályozásától.⁴⁴ 1406-ban Zsigmond a bártfiaknak megengedi, hogy a városba költözött, s a költözés miatt perben álló jobbágyokat ne adják ki, és az ügyükben maguk ítélkezzenek.⁴⁵

A kiváltsággal a lakók olykor azonban visszaéltek. Szécsény mezőváros ugyanis egy 1435. évi királyi oklevél alapján azt a kiváltságot kapta, hogy a házat építők, vagy üresen álló házba beköltözők adómentességet élvezhetnek, ám erre hivatkozva a teljes település megtagadta az adófizetést. Emiatt Forgách Balázs, aki ekkor Szécsény zálogbirtokosa volt, panasszal élt a királynál. Zsigmond vé-

⁴⁰ ZSO I. 2569. sz.

⁴¹ ZSO I. 3085. sz.

⁴² ZSO I. 4711. sz.

⁴³ ZSO I. 4882. sz.

⁴⁴ ZSO I. 5668. sz., ZSO VII. 1642. sz.

⁴⁵ ZSO II. 4657. sz.

gül felszólította a szécsényi lakosságot, hogy teljesítsék az adófizetést.⁴⁶

Ha rövid vázlatunk után tömören össze akarnánk foglalni a Zsigmond-kori államhatalom viszonyát a költözés kérdéséhez, akkor ezt néhány lényegre törő és sarkalatos pontban megtehetjük: 1. A költözést a feltételek teljesítése esetén egyértelműen lehetővé tették a jobbágyság számára. Igaz, a szlavóniai helyzet ettől némileg eltérhetett, de alapjában véve, az ország területeinek legnagyobb részén a parasztság szabadon élhetett a lehetőséggel. 2. A rendelkezések akadályozni próbálták a tartozásokra hivatkozó földesurat a jobbágyság helyben tartásában, ezért az ezzel kapcsolatos ügyek rendezését szűk intervallumon belül tették kötelezővé. 3. A Zsigmond-korra az ügyek száma olyan mértékben megnőtt a korábbiakhoz képest, hogy a királyi hatalom egyre inkább a megyére hárította át a költözés szabályozásának kérdését, hiszen a szolgabírák helyismeretük révén amúgy is sokkal tisztábban láttak ezekben a bonyolult kérdésekben.

A Zsigmond-korban a jobbágyság költözési joga tehát fontos változásokon ment át, és az ezzel kapcsolatos dekrétumok mintegy megalapozták a középkor végéig fennálló, a költözési szabadság széles körű alkalmazásán alapuló helyzetet. Az a tendencia, amely a költözési joggal kapcsolatosan a királyi politika terén megjelent – nyilvánvalóan az egyre emelkedő számú jogsértések miatt – a középkor végéig rendületlenül folytatódott. 1444 és 1522 között csaknem kéttucatnyi alkalommal szabályozták a kérdést.⁴⁷ Ezekben a rendelkezésekben egyrészt mind részletesebben írták körül a jogsértéseket és az ezt orvosolni akaró szankciók különböző formáit, másrészt mind nagyobb mértékben utalták át a megye fennhatósága alá az ilyen ügyeket, mígnem 1504-ben olyan dekrétum született, amely szerint ezentúl csakis a megye lehet az, ami a jobbágyság költözését egyáltalán engedélyezheti.⁴⁸ Ennek a régen használatban lévő gyakorlatot végérvényesen legalizáló döntésnek azonban az 1514. évi jobbágytörvények, majd a török hódítás miatt meginduló nagyarányú migrációs folyamatok függvényében már kevésbé volt komoly jelentősége.

⁴⁶ DL 59 182. A király magyarázata arra nézve, hogy a kiváltság kiket is illet: „ut non vos, qui in eadem opido nostro commorantis, domos et edificia habetis, sed illi qui ad idem oppidum nostrum Zelchen commorandi causa venerint, et in locis defectis domibus et edificiis omnino destitutis descenderint, domosque et edificia de novo construxe[---] annorum” stb.

⁴⁷ Ennek tömör, koraujkorig történő áttekintésére lásd *Gulyás L. Sz.*: 15–16. századi parasztságunk i. m. 140–145.

⁴⁸ *Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár. Az 1000–1526. évi törvénycikkek.* Bp. 1899. 680.